

УДК 159.92:316.77]:[378.093.5:34]

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2025.24.27>

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Наталія Шевченко

*Запорізький національний університет,
вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600
e-mail: shevchenkonf.20@gmail.com*

Віталіна Новоселова

*Запорізький національний університет,
вул. Університетська, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600
e-mail: vitaminkanovoselova@gmail.com*

В статті представлено результати емпіричного дослідження психологічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів. Актуальність дослідження комунікативної компетентності майбутніх юристів зумовлена потребою формування фахівців, здатних ефективно взаємодіяти в умовах правових, соціальних і технологічних трансформацій, де комунікація є ключовим інструментом професійної діяльності та якісного здійснення правосуддя. Комунікативна компетентність юриста виступає як багатовимірне особистісно-професійне утворення, що містить комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти, та забезпечує ефективне функціонування фахівця в складній системі правової взаємодії. Визначено сукупність психологічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів, а саме: прояви міжособистісної довіри, емоційний інтелект, розвиненість асертивності. За результатами діагностики досліджуваним властива досить розвинена комунікативна компетентність, компетентна позиція в спілкуванні, що свідчить про впевнену поведінку та розвинені комунікативні навички. Водночас результати показали наявність потенціалу для подальшого розвитку комунікативних умінь. Для здобувачів юридичної освіти характерний середній рівень міжособистісної довіри, що свідчить про збалансовану позицію у сприйнятті соціальної взаємодії: майбутні фахівці загалом налаштовані на співпрацю, проте демонструють певну обережність і критичність у ставленні до намірів інших. Загальний показник емоційного інтелекту знаходиться на межі між середнім і високим рівнем розвитку, що свідчить про досить добру сформованість емоційного інтелекту в досліджуваних осіб, хоча деякі його компоненти (зокрема, самомотивація та керування власними емоціями) потребують подальшого вдосконалення. За результатами діагностики асертивності респонденти продемонстрували високий рівень незалежності та автономності особистості, що свідчить про їхню здатність діяти самостійно, зберігаючи повагу до позиції інших. Водночас зафіксовано помірний рівень віри у власні сили, рішучості в досягненні цілей і загальної здатності до конструктивної взаємодії, що може обмежувати ефективність професійної діяльності в умовах підвищеної відповідальності. Дані кореляційного аналізу дозволили підтвердити висунуте припущення.

Ключові слова: комунікативна компетентність, майбутні юристи, асертивність, міжособистісна довіра, емоційний інтелект.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає складні соціальні, економічні та правові трансформації, що висувають нові вимоги до професіоналізму юристів. В умовах глобалізації, цифровізації правового середовища та зростання правової свідомості громадян юристам необхідно не лише глибоко знати законодавство, а й володіти

навичками ефективної комунікації для взаємодії з клієнтами, колегами, представниками органів влади та судової системи. Комунікативна компетентність є ключовим компонентом професійної майстерності юриста, адже правова діяльність значною мірою ґрунтується на спілкуванні – усному та письмовому. Юристи працюють із широким колом осіб: представляють інтереси клієнтів у судах, проводять переговори, укладають юридичні документи, консультують громадян та організації. Успішне виконання цих функцій вимагає високого рівня володіння комунікативними навичками, що включають уміння логічно й аргументовано викладати думки, слухати, переконувати, вести діалог, а також розпізнавати емоційний стан співрозмовника та адаптувати комунікаційні стратегії відповідно до ситуації.

Особливої актуальності проблема комунікативної компетентності набуває у діяльності адвокатів, суддів та прокурорів, адже їх робота безпосередньо пов'язана з побудовою довірчих стосунків із клієнтами, свідками та іншими учасниками правових процесів. Недостатній рівень комунікативної компетентності може призвести до конфліктів, непорозумінь, помилкового трактування фактів, що, у свою чергу, впливає на якість здійснення правосуддя.

Міждисциплінарний характер дослідження комунікативної компетентності особистості підтверджується роботами науковців з різних галузей. Зокрема, філософські аспекти цієї проблеми вивчали К. Апель, Н. Луман, Ю. Хабермас, К. Ясперс та ін. Комунікативна компетентність розглядалася й в контексті педагогічних досліджень (Л. Ашиток, С. Галецький, І. Когут, О. Попова та ін.).

Психологічні дослідження були спрямовані на вивчення формування комунікативної компетентності майбутніх психологів (І. Дружиніна, О. Низовець, Т. Пономаренко, Л. Рудева, Н. Сергієнко, Н. Хупавцева та ін.); майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту (О. Лахтадир), педагогічних працівників (О. Ковальова). Вербальні здібності майбутніх юристів розглядалися Л. Писаренко, М. Ценко, О. Шевчук; проблему формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей досліджувались О. Бовдир, М. Баліцька.

Питання чинників розвитку комунікативної компетентності особистості було предметом дослідження як зарубіжних (G. Holdgrafer, E. Gutiérrez-Santiuste, K. Kiessling, S. Whyte та ін.), так і вітчизняних (Н. Альохіна, В. Олійник, О. Блинова, В. Мойсєнко та ін.) науковців.

Водночас, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчив недостатність праць з вивчення психологічних умов розвитку комунікативної компетентності в майбутніх юристів. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх юристів є необхідною умовою їхньої професійної ефективності, сприяє підвищенню рівня довіри до правової системи та забезпечує якісне надання юридичних послуг.

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження психологічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу. Комунікативна компетентність характеризується як цілісна особистісна характеристика фахівця, що об'єднує необхідні для успішної взаємодії знання, уміння та навички [5, 9, 12, 15].

Юридична діяльність є одним із тих професійних напрямків, де ключову роль відіграє система міжособистісних взаємодій. Комунікативні здібності є необхідною умовою успішної професійної діяльності юриста, оскільки забезпечують ефективну взаємодію з людьми в різних ситуаціях, зокрема й у стресових умовах. На основі аналізу наукових праць [3, 6, 7, 10] можна виділити такі ключові комунікативні якості юристів: товариськість, відкритість, уважність, терпіння, самовладання, низький рівень агресивності, впевненість у собі, висока працездатність і швидкість реакції, що разом сприяють конструктивному діалогу, вмінню викликати довіру та оперативно реагувати на зміни.

Комунікативна компетентність юриста виступає як багатовимірне особистісно-професійне утворення, що містить комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти, та забезпечує ефективне функціонування фахівця в складній системі правової взаємодії [8, 9, 13].

Спираючись на теоретичний розгляд досліджуваної проблематики, нами обґрунтовано сукупність психологічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів, а саме: прояви міжособистісної довіри [2, 5, 11], емоційний інтелект [9, 16, 17], розвиненість асертивності [1, 14, 18].

Емпіричне дослідження проводилося на базі юридичного факультету Запорізького національного університету. В дослідженні взяли участь 43 здобувача вищої юридичної освіти, які навчаються на I та II курсах рівня вищої освіти «магістерський».

Інструментарієм дослідження стали такі методики [2, 4]: «Оцінка комунікативних та організаторських здібностей»; «Шкала міжособистісної довіри» Дж. Роттера; «Тест емоційного інтелекту» Н. Холла; «Діагностика рівня асертивності» В. Каппоні, Т. Новак.

За допомогою методики оцінки комунікативних та організаторських здібностей було досліджено рівень розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів. Відповідно до отриманих даних майбутнім юристам властивий високий рівень розвитку комунікативних здібностей (індекс 0,73). Особи з високим рівнем розвитку комунікативних здібностей зазвичай вирізняються впевненістю у спілкуванні, вмінням легко встановлювати та підтримувати соціальні контакти, адаптивністю в міжособистісних стосунках, а також здатністю точно й доречно передавати інформацію відповідно до контексту. Вони демонструють емпатійність, уважність до співрозмовника, а також виявляють гнучкість у виборі мовленнєвих стратегій. Такі респонденти, як правило, не мають труднощів у вираженні власної думки, активно взаємодіють у колективі, можуть ефективно долати конфліктні ситуації та виступати посередниками в складних комунікативних умовах.

Однак організаторські здібності проявляються в досліджуваних на середньому рівні (індекс 0,66). Особи з середнім рівнем розвитку організаторських здібностей демонструють базову здатність до планування, координації діяльності та управління взаємодією в групі, проте ці навички ще не є стійкими або систематично ефективними. Вони можуть ініціювати спільну роботу та брати відповідальність за виконання завдань, однак іноді потребують зовнішньої підтримки або додаткового часу для прийняття рішень. Такі респонденти здатні до лідерства в знайомих умовах, але можуть уникати ініціативи в нових або стресових ситуаціях. Їм властиві коливання у впевненості, а також недостатня послідовність у реалізації організаційних функцій. Середній рівень розвитку організаторських здібностей, хоч і свідчить про наявність базових навичок планування та координації, є недостатнім для професійної діяльності юриста. Адже юридична практика вимагає високої здатності до самостійного прийняття рішень, чіткої організації робочого процесу, координації між учасниками юридичного процесу, а також ефективного управління часом і ресурсами.

Умовою розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів визначено прояви міжособистісної довіри, адже саме довіра є основою відкритої та ефективної взаємодії з іншими людьми. Для юриста, який щоденно працює з людьми у складних життєвих і правових ситуаціях, здатність довіряти та викликати довіру є важливим чинником побудови професійної репутації, формування партнерських стосунків і досягнення порозуміння в процесі комунікації.

Згідно з отриманими даними, майбутнім юристам властивий середній рівень міжособистісної довіри ($M = 69,28$ балів; 51,16% респондентів). Це свідчить про збалансовану позицію у сприйнятті соціальної взаємодії: майбутні фахівці загалом налаштовані на

співпрацю, проте демонструють певну обережність і критичність у ставленні до намірів інших. Такий рівень довіри є адаптивним для професійної діяльності юриста, оскільки передбачає готовність до конструктивного діалогу без надмірної наївності, з одночасним збереженням професійної дистанції й аналізом мотивів співрозмовника.

Низький рівень міжособистісної довіри виявлено у 37,21% досліджуваних майбутніх юристів. Це свідчить про високий рівень настороженості, схильність до сумнівів у щирості інших, а також невисоку готовність відкриватися у міжособистісній взаємодії. Такий рівень може бути зумовлений особистим досвідом, стилем мислення або обраною професійною орієнтацією. З одного боку, помірна обережність є корисною якістю в юриспруденції, оскільки допомагає уникати помилок у судженнях щодо намірів опонентів або клієнтів. З іншого боку, надмірна недовіра може ускладнювати ефективну комунікацію, знижувати якість міжособистісних контактів і перешкоджати формуванню здорових професійних стосунків.

Високий рівень міжособистісної довіри виявлено у 9,3% досліджуваних майбутніх юристів. Це свідчить про відкритість у взаємодії з іншими людьми, схильність бачити у співрозмовниках доброзичливих і надійних осіб, а також готовність до співпраці та конструктивного діалогу. Такий рівень довіри сприяє налагодженню ефективних комунікативних зв'язків, що є важливою умовою для успішної юридичної діяльності, особливо в сферах, де потрібно будувати стосунки з клієнтами, колегами чи судовими органами. Проте надмірна довірливість також може становити ризик, оскільки може знижувати критичність до мотивів і дій інших людей, що небезпечно в юридичній практиці, де об'єктивність та обережність мають велике значення. Таким чином, високий рівень довіри має бути врівноважений професійною пильністю та навичками правового аналізу.

З метою перевірки припущення про те, що розвиток комунікативної компетентності як професійно значущої якості майбутніх юристів обумовлений сукупністю психологічних умов (проявом міжособистісної довіри, емоційним інтелектом та розвиненою асертивністю), було проведено кореляційний аналіз за К. Пірсоном. У процесі статистичного опрацювання даних ми визначили силу та напрямок лінійного зв'язку між рівнем розвитку комунікативної компетентності (шкала «комунікативні здібності») та виявленими психологічними умовами.

Отримані результати кореляційного аналізу свідчать про наявність статистично значущого позитивного зв'язку між рівнем розвитку комунікативних здібностей і рівнем міжособистісної довіри ($r = 0,471$; $p \leq 0,01$). Це означає, що чим вищі комунікативні здібності респондентів, тим більш схильні вони до довірливих міжособистісних взаємин. Такий зв'язок є цілком логічним і узгоджується з попередніми даними дослідження: особи з високим рівнем комунікативної компетентності виявляють відкритість, емоційну чутливість, емпатійність і здатність до конструктивної взаємодії, що природно сприяє формуванню довірливих контактів з іншими. Разом із тим, домінування середнього рівня довіри серед майбутніх юристів підкреслює важливість поєднання здатності до ефективної комунікації з професійною обережністю та критичністю в міжособистісних стосунках.

Умовою розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів визначено емоційний інтелект, який передбачає здатність розпізнавати, розуміти та регулювати як власні емоції, так і емоції інших людей. Для юриста емоційний інтелект особливо важливий, адже професійна діяльність передбачає не лише чіткість у висловлюваннях, але й чутливість до емоційного стану клієнтів, опонентів і колег.

Результати діагностики за методикою Н. Холла показали, що шкалою «Емоційна обізнаність» числові показники респондентів зафіксовано в межах високого рівня розвитку – 14,86 балів. Це означає, що респонденти демонструють високий рівень здатності

розпізнавати, усвідомлювати й розуміти власні емоції. Вони можуть чітко ідентифікувати свої емоційні стани, розрізняти відтінки переживань, а також усвідомлювати, як ті чи інші емоції впливають на їхню поведінку, прийняття рішень та комунікацію.

За шкалою «Керування власними емоціями» респонденти продемонстрували середній рівень розвитку цієї складової емоційного інтелекту – 12,91 балів. Це означає, що опитані в загальному здатні регулювати свої емоційні реакції, однак ця здатність не є стабільною або повною мірою сформованою. Для майбутніх юристів та правників загалом такий рівень саморегуляції є недостатньо оптимальним, оскільки юридична діяльність часто супроводжується високим емоційним навантаженням, необхідністю швидко реагувати на складні ситуації та водночас зберігати професійну стриманість.

Показники за шкалою «Самотивація» виявлено також в межах середнього рівня розвитку – 11,75 балів. Це свідчить про те, що респонденти в цілому здатні мобілізувати власні внутрішні ресурси та емоції для досягнення цілей, однак ця здатність ще не є стійкою чи системною. Вони можуть проявляти ініціативу, наполегливість і цілеспрямованість, але в умовах тривалих труднощів або невизначеності мотиваційна напруга може знижуватись. У контексті юридичної діяльності, яка потребує високого рівня самодисципліни, внутрішньої організованості та вміння працювати на результат у довгостроковій перспективі, середній рівень розвитку самотивації є лише частково достатнім.

За шкалою «Емпатія» у респондентів зафіксовано показники в межах високого рівня розвитку – 15,03 балів. Це означає, що респонденти добре розпізнають емоційні стани інших людей, здатні співпереживати, виявляти турботу, тактовність та емоційну чутливість у спілкуванні. Вони легко встановлюють контакт, розуміють невербальні сигнали і схильні до конструктивної міжособистісної взаємодії.

Показники за шкалою «Розпізнавання емоцій інших людей» (15,11 балів) свідчать про високий рівень розвитку цієї складової емоційного інтелекту у респондентів. Такий рівень передбачає добре розвинену здатність ідентифікувати емоційні стани інших людей за невербальними сигналами (мімікою, жестами, тоном голосу), а також розуміти причини цих емоцій. Особам із такими показниками властиве уважне, чуйне ставлення до емоційного стану співрозмовника, що сприяє встановленню ефективної комунікації та міжособистісного контакту.

Загальний індекс емоційного інтелекту за методикою Н. Холла становить 69,66 балів, що знаходиться на межі між середнім і високим рівнем розвитку цієї характеристики. Це свідчить про досить добру сформованість емоційного інтелекту в досліджуваних осіб, хоча деякі його компоненти потребують подальшого вдосконалення.

Згідно з даними кореляційного аналізу, змінна «комунікативні здібності» має значущі зв'язки зі змінними:

– «емоційна обізнаність» ($r = 0,638$; $p \leq 0,01$). Позитивна сильна кореляція свідчить про те, що чим краще респонденти усвідомлюють та розпізнають власні емоції, тим більш розвиненими є їхні комунікативні здібності. Уміння чітко ідентифікувати свої емоційні стани дозволяє краще контролювати поведінку в спілкуванні, бути щирим і відкритим у комунікації.

– «керування емоціями» ($r = 0,305$; $p \leq 0,01$). Помірна позитивна кореляція вказує на те, що здатність до емоційної саморегуляції пов'язана з ефективністю комунікації. Респонденти, які краще керують своїми емоційними реакціями, з більшою ймовірністю здатні підтримувати конструктивний діалог і зберігати психологічну стійкість у стресових або конфліктних ситуаціях.

– «самотивація» ($r = 0,233$; $p \leq 0,05$). Невелика, але статистично значуща позитивна кореляція вказує на те, що мотиваційна складова емоційного інтелекту (зокрема,

здатність керувати собою заради досягнення цілей) певною мірою сприяє розвитку комунікативних здібностей. Особи, які мають внутрішню мотивацію, зазвичай активніші у встановленні соціальних контактів і наполегливіші в подоланні комунікативних бар'єрів.

– «емпатія» ($r = 0,714$; $p \leq 0,01$). Це сильний позитивний зв'язок, який демонструє, що здатність розуміти емоційні стани інших людей є одним із ключових чинників розвитку комунікативної компетентності. Емпатичні особи краще відчують співрозмовника, що дозволяє вибудовувати довірливі стосунки, проявляти тактовність і досягати взаєморозуміння.

– «розпізнавання емоцій інших людей» ($r = 0,723$; $p \leq 0,01$). Найвища кореляція серед усіх. Це означає, що здатність точно і швидко ідентифікувати емоційні прояви інших (міміку, інтонації, жести) має критичне значення для розвитку комунікативних здібностей. Таке розпізнавання допомагає адаптувати власну поведінку до емоційного контексту спілкування, зменшувати ризики конфліктів і покращувати якість взаємодії.

Умовою розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів визначено розвиненість асертивності. Розвиненість асертивності у юриста є надзвичайно важливою складовою ефективною професійної діяльності, адже саме вона забезпечує здатність відкрито й упевнено висловлювати власні думки, при цьому не порушуючи прав та гідності інших.

Розглянемо результати дослідження асертивності за методикою В. Каппоні, Т. Новак. За шкалою А респонденти продемонстрували середній показник у 6,34 балів (високий рівень). Шкала А відображає рівень незалежності та автономності особистості, зокрема її здатність до самостійного прийняття рішень і незалежної поведінки, не підпорядкованої зовнішньому тиску чи думці оточення. Отримані результати свідчать про наявність у респондентів достатнього рівня самостійності, що дозволяє їм вільно висловлювати власну позицію, водночас зберігаючи повагу до думки інших. Такий баланс між незалежністю й толерантністю до зовнішніх поглядів є важливою ознакою психологічної зрілості та соціальної адаптивності, особливо у професійній діяльності, де необхідно відстоювати власну точку зору, залишаючись відкритим до конструктивного діалогу.

Отримані показники за шкалою В (4,87 балів) свідчать про помірну віру респондентів у власні сили, достатню рішучість у досягненні цілей та загальну здатність до конструктивної взаємодії з іншими. Такий рівень може вказувати на наявність базової впевненості у власних можливостях, однак із потенційними труднощами в ситуаціях підвищеної відповідальності або в умовах конфлікту інтересів. У контексті юридичної діяльності це є дещо недостатнім, оскільки професія юриста передбачає високий рівень внутрішньої впевненості, чіткість у діях, уміння переконливо відстоювати правову позицію та ефективно комунікувати навіть у стресових або складних комунікативних ситуаціях.

Згідно з даними кореляційного аналізу змінна «комунікативні здібності» має значущі зв'язки зі змінними:

– «А: незалежність, автономність» ($r = 0,625$; $p \leq 0,01$). Цей зв'язок є прямим і помірно сильним, що свідчить про позитивну залежність між здатністю діяти незалежно, автономно та рівнем розвитку комунікативних здібностей. Такий результат можна пояснити тим, що незалежність дозволяє будувати відкриту, щирі, але водночас відповідальну взаємодію з іншими людьми, не порушуючи меж і зберігаючи повагу до співрозмовника. Це є особливо цінним для майбутніх юристів, чия професійна діяльність передбачає вміння аргументовано відстоювати позицію, не зважаючи на можливий тиск з боку опонентів.

– «Б: впевненість, рішучість, опора на свої сили» ($r = 0,401$; $p \leq 0,01$). Цей зв'язок є середньої сили і прямим, що свідчить про те, що чим вищою є внутрішня впевненість особистості, тим вище розвинені її комунікативні навички. Для майбутніх юристів це є

важливою умовою професійного становлення, адже дозволяє впевнено вести переговори, виступати публічно, відстоювати правові позиції, не втрачаючи при цьому конструктивності у спілкуванні.

Таким чином, за результатами кореляційного аналізу припущення про те, що розвиток комунікативної компетентності як професійно значущої якості майбутніх юристів обумовлений сукупністю психологічних умов (проявом міжособистісної довіри, емоційним інтелектом та розвинутою асертивністю), підтверджено.

Висновки та перспективи досліджень. В статті представлено результати емпіричного дослідження психологічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів. Спираючись на теоретичний розгляд досліджуваної проблематики, було обґрунтовано сукупність психологічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх юристів, а саме: прояви міжособистісної довіри, емоційний інтелект, розвиненість асертивності. За результатами діагностики досліджуваним властива досить розвинена комунікативна компетентність, компетентна позиція в спілкуванні, що свідчить про впевнену поведінку та розвинені комунікативні навички. Водночас результати вказують на наявність потенціалу для подальшого розвитку комунікативних умінь. Згідно з отриманими даними, майбутнім юристам властивий середній рівень міжособистісної довіри, що свідчить про збалансовану позицію у сприйнятті соціальної взаємодії: майбутні фахівці загалом налаштовані на співпрацю, проте демонструють певну обережність і критичність у ставленні до намірів інших. Загальний показник емоційного інтелекту знаходиться на межі між середнім і високим рівнем розвитку, що свідчить про досить добру сформованість емоційного інтелекту в досліджуваних осіб, хоча деякі його компоненти (зокрема, самомотивація та керування власними емоціями) потребують подальшого вдосконалення. За результатами діагностики асертивності респонденти продемонстрували високий рівень незалежності та автономності особистості, що свідчить про їхню здатність діяти самостійно, зберігаючи повагу до позиції інших. Водночас зафіксовано помірний рівень віри у власні сили, рішучості в досягненні цілей і загальної здатності до конструктивної взаємодії, що може обмежувати ефективність професійної діяльності в умовах підвищеної відповідальності. Дані кореляційного аналізу дозволили підтвердити висунуте припущення.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики вважаємо дослідження динаміки становлення комунікативної компетентності здобувачів юридичної освіти впродовж навчання; аналіз гендерних особливостей становлення комунікативної компетентності майбутніх юристів.

Список використаної літератури

1. Блинова О. Є., Мойсеєнко В. В. Асертивність як чинник комунікативної компетентності студентів. *Scientific Journal Virtu*. 2020. № 40. С. 36–39.
2. Вірна Ж. П. Довіра до організації: психологічні індикатори стресостійкості і задоволеності працею фахівців. *Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості*: монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. С. 247–270.
3. Зошій І. В. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх юристів : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Національний університет «Острозька академія», Острог, 2018. 289 с.
4. Кокур О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Копаниця О. В., Герасименко М. В., Ткаченко В. В. Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу: Методичний посібник. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2012. 433 с.
5. Лахтадир О. В., Полянничко О., Єретик А., Коротя В., Совгіря Т. Рівні сформованості комунікативної компетентності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту.

- Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 5 (136). 2021. С. 62–67. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5\(135\).14](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(135).14)
6. Мудрик, А. Кихтюк, О. До питання професійної компетентності юриста. *Психологічні перспективи*. 2020. Вип. 35. С. 83–100.
 7. Оксютович М. О., Коширець В. В., Мудрик А. Б. Юридична психологія: навчальний посібник. Житомир:Житомирська політехніка, 2024. 161 с.
 8. Писаренко Л. М. Психологія формування комунікативної компетентності юристів. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. *Вісник Наукові перспективи*. № 7 (37). 2023.
 9. Пономаренко Т. І. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у медійному просторі. Дис. ... доктора філософії у галузі психології. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2022. 281 с.
 10. Тузик Р. І., Ядловська О. С. Значення комунікативних здібностей у діяльності юристів. *Сучасні вектори відновлення та розвитку України на засадах сталості та безпеки*. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, Україна, 21 листопада 2023 р. С. 194–196. https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-11
 11. Чуйко Г. В., Чаплак Я. В. Міжособистісна довіра як передумова партнерських стосунків між людьми. *Психологічний часопис* : збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименка. 2020. Т. 6. Вип. 1. К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. С. 29–39. <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.1.3>
 12. Шевченко С., Фалько Н. М. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів. *Габітус*. 2020. № 2 (18). С. 143–148.
 13. Шевчук О. М. Професійна комунікативна компетентність студентів закладів вищої юридичної освіти: типологічні компоненти. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1 (82). 2023. С. 341–344. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/82>
 14. Kachak T. and Blyzniuk T. Development of Communicative Competence of Future Special Education Teachers . *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. № 10 (1), 2023, P. 87–98. <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.1.87-98>
 15. Kiessling C., Fabry G. What is communicative competence and how can it be acquired? *GMS J Med Educ*. 2021. № 38 (3). <https://doi.org/10.3205/zma001445>
 16. Koranteng F., Sampson A., Thywill D. Goleman's Intrapersonal Dimension of Emotional Intelligence: Does it Predict Effective Leadership? *Organizational Cultures: An International Journal*. № 21. 2020. P. 35–50. <https://doi.org/10.18848/2327-8013/CGP/v21i02/35-50>
 17. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. Emotional intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry*. 2004. № 3. P. 197–215.
 18. Richmond V., McCroskey J. Human Communication Theory and Research. In book: *An Integrated Approach to Communication Theory and Research*. 2019. P. 237–246. <https://doi.org/10.4324/9780203710753-21>

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT OF FUTURE LAWYERS

Nataliia Shevchenko

*Zaporizhzhia National University
66, Universytetska str, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600
e-mail: shevchenkonf.20@gmail.com*

Vitalina Novoselova

*Zaporizhzhia National University
66, Universytetska str, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600
e-mail: vitaminkanovoselova@gmail.com*

The article is devoted to presenting the results of an empirical study of psychological conditions of the communicative competence development of future lawyers. The relevance of the study of the communicative competence of future lawyers is due to the need with specialists who are able to effectively interact in the conditions of legal, social and technological transformations, where communication is a key tool of professional activity and high-quality administration of justice. The communicative competence of a lawyer is a multidimensional personal-and-professional formation that contains communicative, interactive and perceptual components, and ensures the effective functioning of a specialist in a complex system of legal interaction. A set of psychological conditions of the communicative competence development of future lawyers has been determined, namely: manifestations of interpersonal trust, emotional intelligence, developed assertiveness. According to the results of the diagnostics, the subjects are characterized by a sufficiently developed communicative competence, a competent position in communication, which indicates confident behavior and high level communicative skills. At the same time, the results have shown the presence of potential for further development of communicative skills. For legal education applicants, an average level of interpersonal trust is characteristic, which indicates a balanced position in the perception of social interaction: future specialists are generally inclined to cooperation, but demonstrate some caution and criticality in their attitude to the intentions of others. The overall indicator of emotional intelligence is on the border between average and high levels of development, which indicates a fairly good formation of emotional intelligence in the studied individuals, although some of its components (in particular, self-motivation and management of one's own emotions) require further improvement. According to the results of assertiveness diagnostics, respondents have demonstrated a high level of independence and autonomy of the individual, which indicates their ability to act independently, while maintaining respect for the position of others. At the same time, a moderate level of faith in one's own strengths, determination in achieving goals and a general ability for constructive interaction was recorded, which may limit the effectiveness of professional activity in conditions of increased responsibility. Correlation analysis data has allowed to confirm the hypothesis put forward.

Key words: communicative competence, future lawyers, assertiveness, interpersonal trust, emotional intelligence.